

ZIARISTUL TIMOLEON PISANI

(1868 – 1943)

- schiță biografică -

Nicolae Trohani

Timoleon Pisani s-a născut la Galați în ziua de 14 noiembrie 1868. Această dată ca și localitatea sunt menționate în “notele biografice” întocmite de soția lui, Zoe Pisani, și care erau destinate să însoțească o ediție postumă a articolelor sale¹. Aceeași dată o găsim înscrisă în “Diploma de bacalaureat în litere și științe” eliberată de către Universitatea din București sub nr. 2218 din 20 septembrie 1891 tânărului absolvent T. Pisani. Dacă data este aceeași, menționarea localității de naștere este însă diferită. În loc de Galați, găsim în diploma de bacalaureat “comuna Ghimurgina (Macedonia)”. Distanța dintre cele două localități este prea mare pentru ca înserarea diferită să fie motivată de o simplă eroare întâmplătoare. Ea este o ticluire destul de des întâlnită în acea vreme, menită să înlesnească intrarea în comunitatea românească a celor de altă naționalitate.

Deși era de origine grec T. Pisani s-a considerat și a vrut să fie întotdeauna român. Născut în țară, trecut prin școlile românești, el a vrut în mod conștient și liber să se integreze în comunitatea națională a țării în care s-a născut. În măsura în care o asemenea atitudine era manifestarea unui spirit leal și franc ea desigur nu poate găsi decât aprobare. Dar lealismul nu implică o renegare a originii, după cum nu este condiționat nici de manifestarea mai mult sau mai puțin afișată a regretului că împrejurările nașterii ar putea dezminți sau contrazice ceea ce vrei în mod deliberat să fii. De aceea, în toiul polemicilor prilejuite de memorabilele sale articole de apărare a “limbii noastre” nu o dată și-a manifestat față de apropiați părerea de rău de a nu se fi chemat ... *Popescu*, crezând că în acest patronimic aproape anonim, dar autohton ar fi putut găsi un sprijin în plus în apărarea susținerilor sale de pe poziții puriste a limbii române. Deși sinceră, o asemenea mărturisire este totuși o abatere de la linia unei impecabile eleganțe morale, care pretinde câte odată înghițirea paharului plin de cucută, după cum sinuoasă a fost și calea aleasă pentru a pătrunde legal și cu forme în rândurile cetățenilor români.

Dobândirea cetățeniei române, după revizuirea din 1878 a Constituției din 1866 era o operațiune complicată întrucât ea nu putea fi consfințită decât printr-un

¹ În *Enciclopedia Cugetarea* a lui Lucian Predescu este indicat anul 1872. De aici a preluat aceeași dată M. Straje, *Dicționar de pseudonime*, București, 1973, p. 549. A se vedea și G. Scridon, I. Domșa, *George Coșbuc*, București, 1965, bibliografia de la p. 195.

vot al Parlamentului. Este adevărat că rigorile legii erau atenuate prin înlesnirile ce se acordau românilor de origine, dar cetățeni ai unor state străine, cum este cazul cel mai numeros al românilor transilvăneni, cetățeni ai Imperiului Austro-Ungar. Pentru această categorie de solicitanți ai cetățeniei române condiția stagiului era suprimată, iar în fapt întreaga procedură era accelerată. Asimilați, sub acest aspect cu transilvănenii au fost și românii macedoneni, supuși în acea vreme ai Imperiului Otoman. Dovada originii se făcea cu acte sau prin notorietate publică. Și cum administrația turcească nu putea fi nici măcar comparată cu cea austriacă, în cazul românilor macedoneni actele lipseau mai întotdeauna și erau înlocuite prin certificate de notorietate publică. Ori asemenea certificate erau eliberate de Societatea Româno-Macedoneană cu sediul în București. Complezența și hatărul erau de multe ori singurele criterii după care se eliberau asemenea certificate și grație lor Galații se confundau ușor cu Ghimurgina macedoneană ... Nefiind nici primul nici ultimul în această privință, Timoleon Pisani, prin intermediul "portitei macedonene", a avut facilitat accesul la obținerea cetățeniei române, care îi este acordată prin legea individuală din 4 decembrie 1896².

Părinții săi se numeau *Nicolae* și *Panaiotida*. Erau originari din insula Cerigo (Kythera) din arhipelagul ionic unde în 1860 li se naștea primul fiu, *Socrate*. Prin urmare, în intervalul 1860-1868 ei s-au mutat în Galați, unde în 1868 se naștea al doilea fiu – Timoleon.

Un frate al tatălui se numea *Evanghelinos*.

Socrate Pisani a urmat gimnaziul român din Galați. În lucrarea "*Primii 60 de ani de activitate a Liceului Vasile Alecsandri din Galați*" de Alexandru Nicolescu, fost elev, profesor și director al respectivului liceu, se spune despre Socrate Pisani că se număra printre elevii buni ai liceului în anul 1875, când era în clasa a doua. Nu știm dacă a terminat studiile liceale. Sigur este că de tânăr s-a expatriat. În 1901 este stabilit în Egipt unde ia în antrepriză lucrări publice. O medalie metalică consemnează o lucrare mai importantă executată în tovărășie cu el, legenda fiind următoarea: "Constructions Brakalis frères & Pisani. Excavations Patouna frères. Travaux publics Bahr Wassef Egypte V.IX.MCMI". Întreprinderea trebuie să fi fost rentabilă deoarece Socrate, curând după aceea, îl ajută pe Timoleon cu bani pentru a achiziționa proprietatea ziarului "Epoca". Tot el o determină pe sora lui, Nathalie, să vină să se stabilească în Egipt.

În ajunul primului război mondial era stabilit în insula Cerigo, de unde scrie, în limba română, scrisori de afaceri fratelui său.

A mai trăit câțiva ani după încheierea păcii, irosind în afaceri neizbutite puținul rămas din bunăstarea de altă dată. A fost căsătorit cu *Atena Pachipoulo*, grecoaică din orașul basarabean Reni, cu care a avut un singur copil – *Maria*,

² Monitorul Oficial din 15 martie 1897 – Legea de încetățenire a lui T. Pisani; a se vedea și Desbaterile Senatului, 2 martie 1897, p. 420 când a obținut, la vot, 49 bile albe și 7 negre; în Adunarea Deputaților, la 4 decembrie 1896, a obținut 63 bile albe contra una neagră.

devenită prin căsătorie Hatouppi, absolventă a Conservatorului din Athena și stabilită în acest oraș unde era profesoară de pian - a decedat în toamna anului 1988.

Sora mai mică a fraților Pisani, *Nathalia*, a făcut studii complete în România. După absolvirea liceului s-a înscris la Facultatea de Medicină din București. La 25 iunie 1905 își ia doctoratul în medicină și chirurgie cu teza "*Contribuțiuni la studiul clinic al epidermolizei buloase distrofice*" ce a fost tipărită în tipografia "Universitară" A. G. Brătănescu. Obținând diploma de medic a fost chemată de fratele ei mai mare, Socrate, în Egipt unde curând se căsătorii cu doctorul în medicină Papaianopol. Medicina a profesat-o puțin, mulțumindu-se a secondă câteodată pe soțul său. În Egipt, soții Papaianopol au locuit vreme îndelungată și au avut un singur fiu, *Theodor*, care a studiat ingineria în Franța.

Rămasă văduvă, Nathalia Papaianopol s-a mutat, împreună cu fiul ei, la Atena unde a decedat la 24 ianuarie 1973.

Copilăria și adolescența

Primii ani Timoleon Pisani îi trăiește la Galați, orașul său natal. Un imprimat al Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor pentru anul școlar 1887-1888 atestă decernarea premiului de gradul I elevului Timoleon Pisani din clasa a IV-a "pentru silință la învățătură și bună purtare". Semnează ministrul Titu Maiorescu și contrasemnează "cap div(iziunii) școalelor" Cristu S. Negoescu. Clasa a patra de care se face mențiunea trebuie înțeleasă ca fiind aceea a cursului inferior de liceu și care corespunde ultimului an al școlii generale de 8 ani de astăzi.

Deși nu se face nici o precizare a școlii urmate trebuie să credem că este vorba de Liceul "Vasile Alecsandri" din Galați.

În clasa a cincea, deși gimnaziul din Galați se schimba treptat, treptat în liceu, T. Pisani vine la București și se înscrie la Liceul "Matei Basarab".

Despre absolvirea la Galați a primelor clase gimnaziale stau mărturie cărțile primite ca premii: pentru clasa a III-a, anul școlar 1886/1887 premiul I ediția lui M. Kogălniceanu a "criticelor" în trei volume, pentru clasa a IV-a, anul școlar 1887/1888 premiul I "Istoria războiului pentru neatarnare" a generalului Văcărescu (tatăl poetei Elena Văcărescu) într-o frumoasă legătură roșie purtând cifra regelui Carol I.

Ca profesor de franceză l-a avut pe Urbain Chousserie, amintirea lui fiind evocată mai târziu în articolul "Școala noastră - la gimnaziul din Galați", în <Timpul> din 30 ianuarie 1942.

În octombrie 1934, în articolul <Rosetti-Max>, T. Pisani mărturisește că "aproape toți elevii gimnaziului din Galați citeam, în 1887-1888, <Epoca> și

<Lupta> cele două ziare atât de dârze în atacurile lor împotriva <vizirului> Ion Brătianu”.

Dacă luăm de bună data nașterii indicată de Zoe Pisani – 1868 – înseamnă că în momentul când absolvă clasa a IV-a gimnazială, Timoleon Pisani se apropia de vârsta de 20 ani. Această depășire de vârstă ne face să bănuim că înainte de a urma școala românească, T. Pisani a frecventat vreo școală greacă, poate chiar liceul grec din Galați.

Cam din această vreme datează debutul său în gazetărie. Zoe Pisani afirmă în aceleași “note”: “a început să scrie de timpuriu, de pe când era student, la <Poșta>³ din Galați, la revista <Ecoul>⁴, la <Fântâna Blanduziei>⁵ ce apărea la București. Îscălește: Rocambol, Pisani, T. Pisani.” Alte pseudonime utilizate au fost Rocambole, Udrea, Radu Vioreanu, Foreign, T.P. sau Timoleon P.

Afirmația lui Zoe Pisani că T. Pisani a început să scrie “de când era student” trebuie să fie corectată în sensul că el a început să publice fiind încă în liceu, căci, după cum am văzut deși în vârstă de a fi student, el întârziase – din motive neprecizate – pe băncile liceului dincolo de etatea obișnuită.

Fără a putea stabili încă articolul său de debut, sunt de semnalat unele articole din <Fântâna Blanduziei>, în rubrica “De răs”, semnate cu pseudonimul <Rocambol>: în nr. 22 din 11 iunie 1889, pag. 8; nr. 23 din 17 iunie 1889 apărut însă cu data imprimată de 18 iunie, ziua înmormântării lui Mihai Eminescu; nr. 24 din 25 iunie 1889, număr ce a apărut în chenar negru pe prima pagină și care are închinat cele mai multe din pagini memoriei lui Mihai Eminescu; nr. 25 din 2 iulie 1889; nr. 26 din 9 iulie 1889 fără semnătură; nr. 27 din 16 iulie 1889 două povestiri semnate <Alec>. Într-un număr din august (probabil nr. 28) sub pseudonimul <Rocambol>, sunt descrise două anecdote. Într-o decupare din aceeași revistă, din octombrie 1889, găsim un articol “literar-științific” intitulat <Swift și Voltaire profeți> din nou semnat Rocambol. T. Pisani, pe semne, intrând în vacanță, a plecat din București în iulie, reîntorcându-se odată cu începutul noului an școlar 1889/1890.

În acest an al debutului în ziaristică, elevul T. Pisani are durerea de a pierde pe profesorul său de limba latină de la liceul “Matei Basarab”, ardeleanul Andrei F. Nestor, decedat la 28 mai 1889. Știrea morții lui însoțită de câteva date biografice o publică <Fântâna Blanduziei> în nr. 21 din 4 iunie 1889.

³ La început cotidian, ziarul *Poșta*, condus de un comitet, a apărut, cu întreruperi, la Galați în perioadele 17 iul. 1880 - 15 oct. 1885, 1 ian. 1888 - 31 ian. 1892 și 25 sept. 1898 - 28 nov. 1899 (a se vedea G. și N. Răduică, *Dicționarul presei românești. 1731-1918*, București, 1995, p. 321).

⁴ revistă bilunară, *Ecoul* a apărut, la București, sub redacția lui Ilie Ighel (-Deleanu) în perioada 15 mart. - iun. 1895 (cf. G. și N. Răduică, *op. cit.*, p. 175).

⁵ săptămânal, neregulat, publicația literară și politică *Fântâna Blanduziei* a apărut la București în perioada 4 dec. 1888 - 31 dec. 1889 (cf. G. și N. Răduică, *op. cit.*, p. 191).

Tânăr gazetar, dar licean vârstnic, T. Pisani începe să frecventeze cafeneaua politică. Ne povestește chiar el contactul cu ea în articolul “De la Fialkowski la Athénée Palace”.

La <Fântâna Blanduziei> Pisani leagă primele prietenii literare și ulterior, timp de câțiva ani, colaborator la diferite reviste cu o existență mai puțin îndelungată, vom găsi numele lui alături de cel al foștilor colegi din redacția publicației lui Radu Popca.

Ziaristica începe să-l atragă și venind la Galați, în timpul verii, căuta să intre în legătură și cu presa locală, contact ce îi era ușurat nu numai prin faptul că trebuia să numere prieteni în rândurile gazetarilor de acolo, ci și împrejurării că obținuse o oarecare consacrare în lumea scrisului prin publicarea articolelor sale în jurnalele din capitală.

Dacă debutul lui T. Pisani în presa bucureșteană este legat de numele lui Mihai Eminescu, care dăduse girul său moral “Fântânei Blanduziei”, debutul în “Poșta” gălățeană este legat de numele lui Vasile Alecsandri. În numărul de duminică 26 august 1890 (anul X, nr. 97 – 2121), apărut în chenar negru, “Poșta” exprimă “profundele regrete pentru pierderea ce încearcă națiunea prin moartea celui mai mare al său poet luând parte la doliul general”.

În același număr T. Pisani publică începutul articolului său “Lucrătorii români și industria națională” a cărui continuare va urma în alte trei numere consecutive – 98, 99 și 100 din 29, 31 august și 2 septembrie 1890. Articolul în cauză a apărut mai întâi în revista “Pionul”⁶, iar “Poșta” reproducându-l înserează la rubrica <Informațiuni> următoarea notiță: “Unul din inteligenții tineri ai Galaților, d. Pisani publicând în revista <Pionul> un interesant și judicios articol economic ca răspuns la un alt articol al harnicului tânăr, d. Ștefan de la Istru publicat tot în aceeași revistă, îi dăm loc cu mulțumire în coloanele ziarului nostru”. Articolul pomește de la constatarea că în diferite ramuri de activitate se observă prezența unui mare număr de lucrători străini – la Galați grădinarii și zidarii sunt bulgari; la București lucrătorii din construcții sunt țigani; la schela portului Brăila, unde lucrează între 3.000-4.000 lucrători, cei mai mulți sunt turci, dar și românii și grecii sunt foarte bine reprezentați; în Moldova la fabrici găsești evrei, și tot ei au <monopolul> la tinichigerie și vopsitorie. “Ștefan de la Istru” cu care se află în polemică T. Pisani, susținuse în articolul său că prezența lucrătorilor străini este datorată unei deficiențe a muncitorilor români, care hrănindu-se mai prost și consumând mai puțină carne nu au vigoarea fizică a primilor. Pisani combate existența acestei diferențieri în ceea ce privește alimentația, susținând că lipsa românilor din ramurile de activitate citate, în primul rând nu este generală și apoi se datorește “lipsei de brațe îndestulătoare în România” pentru muncă, precum și faptului că românul iubește cu predilecție agricultura și nu ar părăsi-o pentru a se face salahor sau muncitor în oraș. În ceea ce

⁶ Publicație efemeră, apărută la 5 iunie 1890, menționată de Românul din 17/29 iun. 1890 (cf. G. și N. Răduică, *op. cit.*, p. 317).

privește industria, ea este o creațiune artificială, susținută de stat pe spinarea țării și datoria lui este “să lase la o parte moftul cu industria națională” și să se ocupe mai serios de soarta țăranilor.

Dorim a menționa și referirea, la perioada cât a fost elev de liceu în București, a lui Al. Tzigara-Samurcaș – “la liceul <Matei Basarab> din București ... rol de traducător, din grecește, îl avea colegul meu mai vârstnic Timoleon Pisani, venit din Galați, pentru care limba contemporană greacă ca și cea clasică, nu reprezentau greutăți”⁷.

Elev de liceu, în București colaborează la unele publicații redactate de către inimosul Ilie Ighel-Deleanu cum sunt <Buciumtul>⁸, <Monitorul Universal Literar>⁹ și mai sus amintitul <Ecoul>.

În iunie 1891 T. Pisani trece la București, în sesiunea de vară, bacalaureatul obținând media generală 6,47/104. Potrivit sistemului de examinare atunci în vigoare, bacalaureatul se trecea la universitate, juriul examinator fiind compus din profesori și membri ai învățământului superior. Diploma de bacalaureat a lui T. Pisani este semnată de către Petre Poni, ca ministru al Instrucțiunii Publice și contrasemnată de Al. Orescu în calitate de rector al Universității din București.

Studentia

După terminarea liceului, T. Pisani se înscrie la facultatea de litere a Universității din București. Primul său biograf, Zoe Pisani, relatează în această privință următoarele: “student la Facultatea de Litere din București, tare la partea literară și în limbile clasice, se părea că drumul spre profesorat îi e larg deschis. A fost chiar, îndată după ce a ieșit din Universitate, profesor de limba greacă ...” Din pasajul citat reiese clar că T. Pisani a frecventat Universitatea, în timp ce Lucian Predescu în “Enciclopedia Cugetarea”, în rubrica consacrată aceluiași, nu face nici o mențiune în această privință. Că a fost student avem și alte suficiente dovezi, dar că și-ar fi luat licența nici una, cel puțin până acum.

Astfel, pe lucrarea lui Marcu Filip Zallony intitulată “Despre fanarioți” tradusă și însoțită de o prefață de către Iorgu P. Balș, doctor în drept, apărută la București, în tipografia Institutului de arte grafice Carol Göbl, 1897, găsim următoarea dedicație manuscrisă semnată de traducător - <Tânărului avocat, și noului cetățean român, în semn de stimă și prietenie, Iorgu Balș>.

⁷ Al. Tzigara-Samurcaș, *Memorii*, I, 1991, p. 55-57.

⁸ Publicație scoasă de elevii Liceului Matei Basarab din București în perioada dec. 1889 – febr. 1890 (a se vedea G. și N. Răduică, *op. cit.*, p. 67).

⁹ Publicație săptămânală – au apărut 10 numere – în perioada 10 febr. – 21 apr. 1891 (cf. G. și N. Răduică, *op. cit.*, p. 288).

În această perioadă se situează și primul contact cu Titu Maiorescu. Prima vizită făcută ilustruului profesor, care la plecare i-a ținut paltonul, este relatată de Pisani în articolul "Politeța".

La Universitate este coleg, printre alții, cu Alexandru Tzigara-Samurcaș, pe care-l numește, mai târziu, într-un articol din ziarul *Argus*, "fostul meu coleg de liceu și universitate ..."

Student, Pisani se preocupă și mai mult de gazetărie, numele sau articolele sale nesemnate apar mai ales prin revistele în care publică foștii săi colegi din redacția "Fântânei Blanduziei". Este mai apropiat de Ilie Ighel-Deleanu (1870-1938), autorul unui mic dicționar de rime – "Întâiul dicționar românesc de rime", tipărit în București, în 1890, la tipografia "Frații Popescu – calea Călărașilor nr. 1" cu o dedicație manuscrisă: "Prietenului sincer T. Pisani în semn de dragoste, I. Ighel 15 octombrie 1890".

Alături de o poezie a acestuia intitulată "Ivan" găsim în revista "Doina" prezentarea unei prelegeri universitare a lui B.P. Hașdeu. Revista "Doina", "foae pentru litere, științe și arte" a apărut între 18 octombrie 1892 și 16 octombrie 1894, cu întreruperi. Numărul de care ne ocupăm poartă nr. 8 din anul I și este datat duminică 6 decembrie 1892 și pe prima lui pagină se află articolul "B.P. Hașdeu – Prelegeri de ethnopsyhologie ținute la Universitatea din București". Din <nota> ce încheie articolul, intitulată "erată", rezultă că publicarea rezumativă a cursului lui Hașdeu începuse din nr. 7 al "Doinei". Rezumarea prelegerilor o găsim și în nr. 10 din 20 decembrie 1892. Ca o dovadă materială a redactării de către T. Pisani a rezumatelor pentru "Doina" servește existența unui caiet manuscris din șapte foi purtând pe prima pagină mențiunea "Facultatea de Litere – Prelegeri de Ethnopsyhologie – ținute de B.P. Hașdeu 91-92, T. Pisani nr. 1".

Aspectul general al acestui ultim număr al revistei "Doina" pe anul 1892 este revelator pentru determinarea caracterului acestei publicații – mai mult recenzii de cursuri universitare. Iată succesiunea articolelor în nr. 10 din 20 decembrie 1892, începând cu prima pagină: amintitele <prelegri> ale lui B.P. Hașdeu; Cursul dlui Ștefănescu-Delavrancea; Th.D. Speranția – Curs de istoria literaturii dramatice moderne; B. Florescu (fiul natural al lui Nicolae Bălcescu) – Prelegeri de literatură franceză; înșiruire rareori întreruptă de versuri sau de vreun alt articol de interes academic ca de ex. "Renanismul". Deși la începutul revistei găsim înștiințarea că numărul viitor – primul pe anul 1893 – urmează să apară la 18 ianuarie, nu avem certitudinea continuității acestei publicații.

Este cazul să menționăm aici faptul că numerele 8 și 10, din 6 și respectiv 20 decembrie 1892, ale revistei "Doina" sunt necunoscute în bibliografia de specialitate¹⁰.

¹⁰ A se vedea L. Predescu, *Enciclopedia Cugetarea* unde face referiri doar la perioada 18 oct – 15 nov. 1892 și 2-16 oct. 1894; G și N. Răduică, *Dicționarul Presei Românești*, București, 1995, p. 164, nr. 2388 fac referiri, după bibliografie, la perioada 18 oct – dec. 1892 și 2-16 oct. 1894.

După câțiva ani, prietenia cu Ilie Ighel și cu cercul din jurul său îl determină pe Pisani să colaboreze la noua revistă pe care primul începe să o editeze în 1895. Revista se numea “Ecoul”, purta în subtitlu mențiunea “revistă bilunară pentru literatură-arte-științe” și a avut o scurtă existență, în total șase numere apărute între 15 martie și iunie 1895. În articolul program intitulat “Atunci și acum” redacția, adică Ilie Ighel, prezenta noua publicație ca o continuare a “Buciumului” editat “sunt vre-o cinci ani” de o “mână de tineri, pe atunci studenți, uniți într-o gândire și aspirațiune (care) își concentrează munca lor, inteligența lor, împrejurul unei reviste și unui cerc literar”.

Printre colaboratori figurează și bucovineanul Dionisie Olinescu, cunoscut de Ighel din redacția “Fântânii Blanduziei” și care publică lucrări cu caracter istoric. În numerele revistei apar și texte franceze – poezii de Charles-Adolphe Cantacuzène – și germane – de W. Rudow. Semnătura lui Pisani o întâlnim în nr. 4 – articolul “Despre inteligență” – și nr. 6 – articolul “Noul spirit”. În primul dintre ele, Pisani înfățișează exemple de ereditate a inteligenței, afirmând că ea este notorie mai degrabă la popoare decât la indivizi. Persistența ei la indivizi este îndoielnică, iar exemplele contradictorii – fiul lui Goethe a avut o inteligență comună, pe când Hașdeu și Ureche au dat naștere la copii foarte înzestrați. În <noul spirit> se observă în exprimare o prolixitate, care se datorește, desigur, influenței spiritului gazetăresc al epocii. Este meritul lui Pisani de a se fi desbărat de înrâuririle acestea dăunătoare ajungând în anii următori la acea conciziune a stilului, caracteristică pentru articolele sale și de necontestată factură elasică.

Cum în aceeași vreme Pisani începe să colaboreze și la presa zilnică. Intră în redacția ziarului “Naționalul” proprietatea (din 1892) lui Ioan N. Iancovescu – tatăl viitorului cunoscut actor Puiu Iancovescu. La “Naționalul”¹¹ Pisani se ocupă de reportajul politic extern, făcându-se în special cronicarul evenimentelor din Orient.

În paralel se ocupă, pentru foarte scurtă vreme, și de profesorat. Zoe Pisani ne relatează: “după ce a ieșit din universitate a fost chiar profesor de limba greacă la Seminarul Nifon, în locul lui Iuliu Valaori” lăsând amintiri neșterse în rândurile elevilor săi. Aceeași citează pe seminaristul V.G. Alexe, avocat din Târgoviște, care într-o scrisoare adresată lui T. Pisani îi spune: “Stimate Dle Profesor ... am fost și sunt un mare admirator al clasicismului greco-latin. Am avut parte de profesori savanți în Seminarul Nifon, pentru ambele limbi – de greacă pe Dv. un an...”

Dar, ne spune în chip de concluzie Zoe Pisani: “n-a voit să fie profesor, cum n-a voit să ocupe nici o funcție, oricât de însemnată, ce i s-a oferit de marii lui prieteni de odinioară. Și n-a voit, fiindcă nu s-a împăcat niciodată cu viața tihnită de slujbaș, închisă între patru ziduri, cu orele măsurate, cu munca măsurată, cu stăpân pe cap. Fire de luptător, nu putea sta în loc. Ii plăcea viața liberă, îi plăcea să se arunce în vâltoare, să se descurce singur. Îl încânta meseria de ziarist, cu

¹¹ Cotidian liberal-conservator ce a apărut cu întreruperi, la București, în perioada 9 mart. 1889 – 1 dec. 1896 (cf. G. și N. Răduică, *op. cit.*, p. 294).

mişcarea și forfoteala din redacție, unde se îngrămădesc știrile de pretutindeni. Minteia lui vioaie, dornică de a ști toate, era însetată să afle, cu o clipă mai devreme, ce se petrece în jurul lui și în lumea largă. Ii părea astfel că trăiește înaintea timpului său.”

Odată cu trecerea sa, în 1897, în calitatea de secretar de redacție la ziarul “Epoca” T. Pisani rămâne definitiv câștigat și devotat jurnalismului.

Din când în când va continua să colaboreze la diferite periodice - <Generația Viitoare>¹² și <Generația Nouă>¹³, <Românul Literar>¹⁴ sau <Ovidiu>,” prima revistă literară dobrogeană¹⁵. Însă presa cotidiană va deveni câmpul său de activitate obișnuit și aproape exclusiv. În aceste preocupări ocazionale stăruie preferința manifestată pentru genul satiric încă de pe vremea debutului la “Fântâna Blanduziei”. Cităm astfel schița “Să mă duc, să nu mă duc ...”, tradusă din greaca modernă și publicată în revista “Aurora”¹⁶. Autorul este George Suri, cunoscut poet satiric grec, editorul unei foi umoristice zilnice “O Romios” (Grecul).

Epoca de la “Epoca”

“Epoca”, ziar zilnic de nuanță conservatoare, a fost fondată de Nicolae Filipescu după înapoierea de la Paris unde-și terminase studiile.

Prima perioadă de apariție datează de la 16 noiembrie 1885 până la 14 iunie 1889. Apoi câțiva ani “Epoca” și-a încetat apariția, în 2 noiembrie 1895 începând perioada a doua a ziarului ce va dura până la 22 noiembrie 1916¹⁷.

Colaborarea lui Pisani se situează începând din această a doua perioadă de apariție a “Epocii”. În 1897 el este secretar de redacție, având în atribuțiile sale redactarea știrilor externe. Ele apar uneori grupate într-o rubrică intitulată <Din streinătate> și semnate cu pseudonimul <Foreign>, desigur încă o trăsătură a anglomaniei tinerilor conservatori.

¹² Revistă lunară ce a apărut, cu întreruperi, la București în perioada oct. 1889 – mai 1904, director fondator fiind Eduard M. Adamski (cf. G. și N. Răduică, *op. cit.*, p. 218).

¹³ Noul titlu al precedentei, din febr. 1890 – dec. 1913 (ibidem).

¹⁴ Săptămânal, supliment la cotidianul *Românul*, redactor fiind Vintilă C.A. Rosetti, ce a apărut între 14 ian. / 5 aug. 1891 și 7 febr. – 20 iul. 1893 (cf. G. și N. Răduică, *op. cit.*, p. 372).

¹⁵ Revistă bilunară ce apărea la Constanța, fiind întemeiată și condusă de către p. Vulcan, în perioadele 15 sept. 1898 – 1 febr. 1900, 1 mart. 1902 – sept. 1906 și 15 mai – 1/30 iul. 1910 (cf. G. și N. Răduică, *op. cit.*, p. 308).

¹⁶ Revistă de știință și literatură a apărut lunar, la Galați, în perioada ian. – febr. 1891, sub conducerea unui comitet (cf. G. și N. Răduică, *op. cit.*, p. 56).

¹⁷ A se vedea și G. și N. Răduică, *op. cit.*, p. 181 cu unele mici deosebiri de detalii.

În primăvara anului 1897 izbucnește un conflict armat între Grecia și Turcia. Grecia avea pretențiuni justificate asupra mai multor teritorii locuite în majoritate de greci, dar care se aflau sub stăpânirea Imperiului Otoman. Dar pregătirea militară a Greciei era inferioară și nu în măsură să poată susține o campanie mai îndelungată. Cercurile politice grecești se bazeau pe bunăvoința Marilor Puteri, pe slăbiciunea “omului bolnav” pe care continua să-l reprezinte Turcia, iar în diferitele aceste calcule intra și o bună doză de aventură alimentată de generosul patriotism al elenismului exterior. Exagerând slăbiciunea Turciei, grecii atacă sub privirea atentă și interesată a unei Europe, în opinia publică a căreia mai dăinuiau încă simpatiile filoellenice care au sprijinit la începutul aceluiași veac revoluția de la 1821. “Epoca”, sensibilă la pulsul cititorilor săi interesați de noul conflict oriental, anunță în editorialul din 28 martie 1897: “am însărcinat pe dl. T. Pisani simpaticul ziarist bucureștean a merge direct în Orient. De acolo domnia sa are să ne trimită telegrame și corespondențe despre tot ce se petrece în acele locuri, unde din minut în minut poate izbucni o gravă conflagrație europeană ...”.

Sosit la Atena și ajutat de cunoașterea limbii grecești, T. Pisani stabilește contacte cu cercurile politice locale și este în măsură să trimită ample și judicioase relatări asupra mersului evenimentelor. La izbucnirea războiului guvernul era prezidat de Delianis. Primele insuccese militare provoacă manifestări ostile, atât împotriva guvernului, cât și a regelui, care sunt acuzați de incapacitate. În Atena au loc devastări. Pisani trimite telegrame consemnând frământările diferitelor cercuri. Dotat cu simț de orientare politică reușește să ia un interviu lui Dimitrie Rallis, un fruntaș al opoziției, în ziua de 15 aprilie 1897 cu câteva ore înainte de însărcinarea acestuia de a forma un nou guvern. Interviu este publicat în nr. 435, seria a II-a, anul III, al ziarului “Epoca” din 26 aprilie același an.

Felul cum s-a achitat de însărcinarea primită, interesul suscitât de articolele sale, i-au creat lui Pisani o situație preponderentă în redacția ziarului “Epoca”. În iulie 1900 Petre Carp fiind însărcinat, pentru prima oară, cu formarea unui guvern conservator, Nicolae Filipescu primește în noul cabinet postul de ministru al agriculturii și domeniilor. Uzanțele cereau ca un ministru să nu poată fi simultan și director de ziar, pentru a nu angaja politicește guvernul din care făcea parte. Astfel, Nicolae Filipescu hotărăște să cedeze lui T. Pisani proprietatea ziarului “Epoca”.

Spre deosebire de alte cazuri similare aranjamentul nu era numai de ordin formal, “Epoca” avea o situație financiară critică, pe care Timoleon Pisani va încerca să o remedieze prin conducerea sa administrativă nemijlocită, cât și prin concursul material al fratelui său Socrate, stabilit în Egipt și care se găsea în acea vreme într-o situație prosperă.

Timoleon Pisani administrează ziarul până în noiembrie 1903 când îl închiriază triumviratului conservator Maiorescu-Marghiloman-Filipescu pe baza unui <Contract>. Termenul închirierii ziarului, stipulat prin contract de opt ani,

este redus printr-un adaos la numai cinci ani. Adaosul, datat 10/23 decembrie 1903, este scris și semnat de A. Marghiloman pe originalul contractului¹⁸.

Înțelegerea intervenită privind arendarea epocii este considerată ca avantajoasă de contemporani. În rubrica "Simpatiile noastre", într-un ziar al vremii, sub o caricatură a lui Pisani, cu codiță de mandarin și cu o servietă la subțioară cu magicul cuvânt <cupoane> găsim un text caustic semnat "Tololoi" prevestind o lungă călătorie în Extremul Orient.

După încheierea contractului amintit, Pisani pleacă, într-adevăr, într-o călătorie mai îndelungată în Egipt, unde se aflau stabiliți fratele său Socrate Pisani și sora sa Nathalia, măritată Papaianopol. Aici face clasică călătorie în susul Nilului cu opririle de rigoare la piramide și Sfinx. Și cam la aceasta se rezumă trâmbișata călătorie de către "Tololoi", iar extremul orient s-a redus la o ședere de câteva luni în cel mijlociu.

În Egipt primește o scrisoare de la Nicolae Filipescu, datată 16 ianuarie 1904, din care rezultă că între cei doi se stabiliseră relații de afectuoasă prietenie, oarecum protectoare din partea primului și deferentă, în ceea ce îl privește pe al doilea. Cu timpul ele se vor adânci și cimenta și mai mult, iar atunci când N. Filipescu va înceta de a mai fi, Pisani va personifica întotdeauna exemplul unei admirațiuni nețărmurite față de marele său amic, amintirea căruia se va strădui mereu să o perpetueze în rândurile noilor generații.

Dar închirierea ziarului stipulată inițial pentru opt ani, redusă la cinci va dura în fapt numai un an. Printr-o scrisoare datată 30 noiembrie 1904 se anulează înțelegerea intervenită cu un an înainte.

Începând de la această dată T. Pisani va rămâne neîntrerupt la conducerea ziarului "Epoca" până în momentul suspendării sale, 22 noiembrie 1916, care precede cu puțin intrarea trupelor dușmane germane în București, decembrie 1916.

Mentorul ziarului în tot acest răstimp va continua să rămână fondatorul său Nicolae Filipescu. "Epoca" deși ziar conservator de nuanță junimistă va apare întotdeauna cu articole reflectând opiniile lui N. Filipescu. Iar în epoca de adânci frământări în rândurile conservatorilor prilejuite de orientarea României în politica externă, care a durat cei doi ani ai neutralității noastre, ziarul condus de Pisani s-a pus în slujba politicii intervenției armate alături de Antantă, împotriva Puterilor Centrale, politică preconizată de N. Filipescu, Barbu Delavrancea¹⁹, Tache Ionescu și care a dus la împlinirea istorică a idealului nostru național – reunirea într-un singur stat a tuturor teritoriilor locuite de români.

¹⁸ A se vedea și cele menționate de Titu Maiorescu în *Însemnări zilnice*, duminică 28 dec / 10 ian. 1904.

¹⁹ A se vedea, pentru relațiile dintre Barbu Delavrancea și T. Pisani, *Jurnalul de război* al lui B. Delavrancea, 1972, p. 25, 27, 33, 36, 40, 44, 45, 46, 49, 57, 59-62, 65; Cella Delavrancea, *Mozaic în timp*, 1973, p. 237.

De asemenea, ziarul “Epoca” nu a rămas indiferent și față de sugestiile altor cercuri conservatoare, dovadă fiind o scrisoare a lui Grigore G. Cantacuzino, fiul Nababului, care pentru urmarea părerilor politice ale expeditorului subvenționează ziarul cu 2000 lei lunat.

În 1912 redacția ziarului “Epoca” avea următoarea compunere: director T. Pisani, secretar de redacție C. Gongopol, redactori B. Voinescu, P. Macri, Ath. Ranetti, Uhrinovschi, M. Conitz și C. Deleanu, corector N. Tinc, iar ca administrator Stănescu²⁰. Ea se tipărea în București pe strada Clementei, nr. 3 în tipografia Heliadi.

Soarta românilor de peste munți era de aseuiea una din constantele preocupări ale redacției ziarului. Urmând îndemnul continuu al lui N. Filipescu, ziarul deschidea liste de subscripție pentru susținerea materială a activității culturale a românilor de pretutindeni – astfel o scrisoare din 30 octombrie 1910 confirmă primirea a 39.387 lei (= 37.334 coroane austriece) în folosul sinistratilor din urma inundațiilor din Banat, iar o altă scrisoare din 5 Faur stil nou 1912 trimisă de Societatea “Scoala Română” din Câmpulung Bucovina confirmă primirea sumei de 1350 lei pentru zidirea internatului românesc.

Până la sciziunea din rândurile conservatorilor Pisani se va bucura, în egală măsură, de amicitia și încrederea celor doi frunzași conservatori – N. Filipescu și Al. Marghiloman – sortiți să devină corifeii celor două tabere adverse. Numeroasa corespondență atât de la unul cât și de la celălalt atestă strânsele lor relații cu Pisani. Și numai cunoscându-le putem să înțelegem adâncă prăpastie ce i-a despărțit atunci când asupra unei probleme de viață a României ei au avut și au militat pentru concepții și orientări diametral opuse. Depărtarea de Marghiloman se va accentua îndată după Consiliul de Coroană din vara anului 1914 și polemicile de presă vor determina o situație, a cărei singură ieșire, potrivit cu mentalitatea timpului, nu putea fi decât ieșirea pe teren. Duelul nu a mai avut loc, iar martorii ambelor părți au încheiat un proces-verbal, care s-a păstrat în original.

Un an mai târziu, în ediția specială din 15 august 1916 a ziarului “Epoca”, anunțând “mobilizarea Armatei Române” ziarul se va grăbi să consemneze manifestațiile ostile împotriva lui Marghiloman care coincideau cu resentimentele patronului și ale redacției împotriva aceluiași. “Epoca” scria cu litere mari: “La ieșirea de la Consiliul de Coroană Alexandru Marghiloman a fost huiduit de mulțime pe tot parcursul până la Bulevardul Elisabeta”, în schimb “publicul a făcut ovațiuni entusiaste Dlui N. Filipescu, Ferehide și Emil Costinescu”.

Bucuria este însă de scurtă durată. Entuziasmul primelor zile este urmat de defensiva trupelor noastre, iar înfrângerea de la Turtucaia cauza imediată a morții, din durerea resimțită, a lui Nicolae Filipescu. Vor urma anii războiului cu necazurile și, în cele din urmă, cu bucuriile României întregite.

²⁰ Rusescu, *Anuarul presei române și al lumii politice pe anul 1912*.

În timpul ocupației “Epoca”, după cum am mai spus, a încetat să apară. Pisani însă a continuat să rămână proprietarul titular al ziarului. După moartea lui N. Filipescu Pisani va căuta să netezească posibilitățile de afirmare ale fiului acestuia. Astfel, în urma unor convorbiri avute cu acesta din urmă, Grigore N. Filipescu înmânează, la 10 septembrie 1918, lui T. Pisani două scrisori prin care confirmă cumpărarea ziarului “Epoca”. La Iași va apare seria a III-a a cotidianului, în perioada 18 septembrie – 1 decembrie 1918, pentru ca apoi, din 2 decembrie să se mute înapoi la București.

Grigore Filipescu locuia la Iași la socrul său, cunoscutul profesor de drept civil Matei Cantacuzino, și este de presupus că Pisani în timpul guvernului Al. Marghiloman a fost în trecere prin Iași.

În timpul războiului, în parte cel puțin, Pisani a fost prin Iași. Printr-o adresă oficială, nr. 1410 din 24 iulie 1917, primul președinte al Tribunalului Iași, D. Lupu, îl încunoștințează că a fost numit “sechestrul administrator” al Societății “Import și Export” în locul Dlui Barbu Delavrancea demisionat și îl invită a “prezenta de urgență inventarul averii societății alcătuite în prezența Dlui Comisar circ.III Iași delegat a-l asista”.

La 25 august 1917 se află, împreună cu Octavian Goga și cu alți ziariști la Odessa²¹.

Transferul de proprietate al ziarului nu a fost lipsit de vicisitudini și nu mici au fost concesiile pe care și le-a impus T. Pisani numai din dorința de a putea păstra cât mai neștirbită moștenirea spirituală a lui Nicolae Filipescu și pe drept cuvânt “Epoca” era considerată ca făcând parte din această succesiune.

La finele anului 1921 colegiul redacțional al ziarului “Epoca” mai păstra nădejdea de a vedea în fruntea sa pe T. Pisani, adresându-i în acest sens și o scrisoare. Dar el nu s-a mai întors la “Epoca”. Totuși, când ziarul a reapărut regulat ca organ al noului partid conservator format de către Grigore Filipescu, raporturile au rămas cât se poate de cordiale. Astfel “Epoca” reproducea adeseori părți esențiale din articolele lui Pisani, iar articolele acestuia pentru apărarea limbii găseau o largă susținere prin pana arhimandritului Scriban, noul redactor cu problemele lingvistice al “Epocii”.

În 1935 împlinindu-se jumătate de veac de la fondarea “Epocii” se editează un număr jubiliar în coperti cu litere aurite. Iar Grigore N. Filipescu trimite un exemplar cu o dedicație autografă lui T. Pisani.

“Epoca” va mai trăi trei ani. În 1938 murind Gr. Filipescu și stingându-se familia prin lipsă de urmași direcți, ziarul va înceta să mai apară, iar Pisani, deși de multă vreme trecut la conducerea altor ziare, a încercat amarul sentiment al ireparabilului.

²¹ N. Iorga, *Memorii*, I, București, edit. S. Ciornei, p. 103.

În viața personală a lui Pisani, “Epoca” a reprezentat “epoca” antebelică a existenței sale. Războiul i-a pus capăt. Iar primii ani de după război au însemnat o schimbare și în viața lui personală și în încercările întreprinse pentru a-și orienta preocupările profesionale în altă direcție.

Primii ani postbelici

În anii imediat următori primului război mondial viața lui T. Pisani se schimbă. La 26 aprilie 1920, la București, el se căsătorește cu domnișoara Zoe Mihăileanu, fiica profesorului Ștefan Mihăileanu și al Paulinei, născută Eliade.

Tatăl soției sale, licențiat al Facultății de Drept din București și fost profesor la Liceul “Gh. Lazăr” din capitală, era originar din Macedonia. Stabilit în România el activa pentru recunoașterea drepturilor culturale ale românilor macedoneni, în acea vreme supuși ai Imperiului Otoman. La București el edita un ziar “Peninsula Balcanică” în care se promovau drepturile de autonomie culturală ale acestora. Macedonia era atunci un măr al discordiei pentru diferitele naționalități conlocuitoare din Balcani și o serie de mari puteri alimentau și încurajau din umbră tendințele șoviniste ale uneia din populații împotriva celorlalte. Astfel, bulgarii erau aflați împotriva românilor, apoi grecii împotriva acelorași și finalmente fiecare împotriva tuturor celorlalte populații. Cu manifestări și incidente adeseori sângeroase, ciocnirile de interese nu se limitau numai la teritoriul propriu zis al Macedoniei, ci se extindeau și în afară, în țările interesate în rezolvarea chestiunii macedonene. Un episod al acestor ciocniri de interese l-a constituit și atentatul criminal din iulie 1900 împotriva profesorului Ștefan Mihăileanu, căzut victimă, în București, în apropierea Foișorului de Foc de pe strada Traian, a unui naționalist bulgar pe nume Dimitrov²².

Mama Zoei, Paulina, era sora cea mai mare a profesorului Pompiliu Eliade, care a deținut între anii 1900-1914 catedra de limbă și literatură franceză de la Facultatea de Litere din București, cumulând între anii 1908-1910 și funcțiunea de director general al teatrelor.

Zoe, rămasă, după cum am văzut, de tânără orfană de tată, a fost crescută de mama ei, căreia printr-o lege specială i s-a acordat o pensie viageră²³. A avut un singur frate, Victor, care a murit în timpul primului război mondial, pe frontul din Moldova. Absolventă a institutului particular de învățământ “Pompilian”, unul dintre cele mai bune și renumite din Bucureștii epocii, Zoe Mihăileanu era

²² A se vedea și C. Argetoianu în memoriile sale *Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, vol. IV, partea V, 1993, p. 33, 123; Tudor Arghezi, *Poarta Neagră*, 1930, p. 32.

²³ Desbaterile Adunării Deputaților, no. 18 din 9 ianuarie 1901, p. 237-240 - conform cu ședința din 20 decembrie 1900 când se votează cu 126 bile albe Proiectul legii de acordare a unei pensii viagere de 400 lei pe lună, iar pentru copii până la majorat.

înzestrată cu o temeinică cultură generală pe care și-a întregit-o continuu. Căsătoria ei cu Timoleon Pisani a fost și sub acest aspect în armonie deplină. Zoe devenită Pisani a știut prin pregătirea ei cărturărească, prin personalitatea spiritului său feminin să creeze și să mențină în casa ei acea ambianță de liniște și mulțumire atât de necesară și prielnică lui T. Pisani, care smulgându-se din sălile zgomotoase ale redacțiilor dicta, articolul de a doua zi, soției sale în tihna locuinței conjugale.

Zoe Pisani nu s-a rezumat a fi simpla secretară a soțului său, ci era simultan și primul cititor, care trebuia să reflecteze opiniile și reacțiile publicului la scrisul soțului. Cu timpul ea a depășit și această situație, devenind colegă întru profesiune, creând o rubrică plăcută și folositoare în ziarele timpului intitulată *<Citind cărți bune>*.

La scurt timp după căsătorie T. Pisani pleacă în străinătate pentru a încerca înjgheburile unor înțelegeri comerciale. Pleacă în Franța, Constantinopol și Orientul Apropiat. Are grijă să fie investit și de o calitate semioficială – scrisoarea nr. 430 din 29 aprilie 1920 a Ministerului Afacerilor Străine atestă că T. Pisani călătorește în calitate de curier diplomatic. Iar prin adresa nr. 2116 din 16 aprilie 1920 a Ministerului Industriei și Comerțului este încunoștiințat că prin Decizia ministerială nr. 3237 din 8 aprilie 1920 este delegat să studieze “mijloacele de aprovizionare a țării de pe piețele Orientului, precum și raporturile comerciale și financiare pe care Statul nostru le-ar putea avea cu Statul grecesc, în legătură cu regimul economic ce se va stabili prin Strămtorile Constantinopolului”. I se fixează totodată și diurna sau “jeton”-ul cum zice adresa în sumă de 150 franci francezi pe zi, începând de la data de 16 aprilie 1920.

La Constantinopol merge pentru a studia posibilitatea importării din Turcia a unui număr de bovine, deoarece șeptelul nostru se redusese foarte mult în urma războiului.

La Paris se duce să-l vadă pe un anume Aronovici, originar din Galați și fost prieten din prima tinerețe. Acesta, expatriat, ajunsese să ocupe un post de conducere într-o companie feroviară franco-engleză particulară și Pisani încerca să încheie o convenție privind importul unei cantități mai mari de cărbuni.

În timpul acestei călătorii de după nuntă Pisani a fost singur, soția sa rămânând pe lângă mama sa, Paulina Mihăileanu, stabilită la Brăila.

Încercările de a se avânta în treburile negustorești au dat însă greș, dar nu au rămas fără înfrăurire asupra orientării viitoare a lui T. Pisani. Reîntors – și de data aceasta definitiv – în ziaristică, T. Pisani intră în redacția ziarului economic “Argus”, unde timp de două decenii va conduce cronică politică.

La ziarul Argus

Acest cotidian, numit “ziar comercial” a fost fondat cu scopul de a fi un organ de publicitate și informare a cercurilor comerciale în epoca premergătoare primului război mondial, într-o vreme când cercurile financiare și bancare din țară doreau să promoveze o politică economică proprie a burgheziei naționale, care încercând să se afirme căuta să se scuture de situația de subordonare pe care o avea față de capitalul străin și finanța internațională. Noul ziar trebuia să se facă exponentul acestor tendințe autarhice.

Ziarul a început să apară la 1 noiembrie 1910 sub conducerea lui Christian D. Staicovici, iar din 20 octombrie 1912 a avut ca prim proprietar-editor pe ziaristul, originar din Iași, Simion Pauker²⁴.

Ziarul a trebuit să-și întrerupă apariția în timpul primului război mondial, la 12 noiembrie 1916, proprietarul lui refugiindu-se la Odessa. După război ziarul a reapărut, începând cu 9/22 noiembrie 1918, numărând printre colaboratorii mai însemnați și pe T. Pisani.

O întâmplare de ordin personal – dispariția fiului său Marcel – determină pe Simion Pauker să cedeze ziarul, vânzându-l unui grup din care făcea parte avocatul și publicistul Andrei Corteanu. Acesta din urmă fusese secretar general al Ministerului de Interne în timpul guvernului prezidat de Alexandru Marghiloman, în 1918, după pacea de la Buftea/București. El reprezenta nuanța conservatoare în conducerea ziarului, care trebuia întărită prin colaborarea lui Pisani. Relațiile lui Pisani erau însă bune și cu S. Pauker, cu care se afla în corespondență în cursul anului 1924.

Fiul despre care nu știa <unde se găsește> era Marcel, căsătorit cu militanta comunistă Ana Rabinovici și se afla în URSS, de unde nu s-a mai întors, spre deosebire de soția sa, care s-a întors și a devenit, după al doilea război mondial, mai întâi în noiembrie 1947, ministru de externe al României, iar apoi a fost disgrațiată ca <dușman al poporului>.

În 1924 va deveni și va rămâne până la dispariția ziarului “Argus” director-proprietar Grigore Gafencu. Față de acesta, T. Pisani va reporta atitudinea și comportarea pe care a avut-o față de Nicolae Filipescu. Gr. Gafencu, mai tânăr, se va bucura de o afecțiune cvasi-părintească din partea lui Pisani, care-i va fi mentor în meandrele politicii și-l va servi cu lealitate până în preziua noului război din 1940. Gafencu, la rândul său, va prețui totdeauna pe sfătuitorul său intim și va căuta să-i dea satisfacții personale, ori de câte ori îi va sta în putință. Și ca semn de deosebită încredere îi va acorda mână liberă în conducerea ziarului.

²⁴ A se vedea și G. și N. Răduică, *op. cit.*, p. 52.

Timp de două decenii Pisani va fi colaborator zi de zi al ziarului, semnând fie cu numele întreg, fie cu una sau două inițiale. La început articolele sale comentau evenimentele externe și cu deosebire situația din Orientul Apropiat.

Conflictul armat din Asia Mică este intensificat și devine pentru noul regim monarhic din Grecia o chestiune de prestigiu. Balcanii sunt obiectul atenției europene, iar pentru T. Pisani, care cu un sfert de veac înainte își făcuse debutul de <corespondent de război> al "Epocei" în campania din Tessalia, un prilej prielnic de a se face din nou remarcat prin articole și comentarii judicioase asupra unor evenimente, care suscitau un interes deosebit în rândurile cititorilor. În primăvara lui 1920 Pisani se află la Atena, la putere aflându-se încă E. Venizelos. Prin amabilitatea ministrului grec al asistenței sociale – Spiridon Simos – Pisani are posibilitatea să asiste la debaterile Camerei eline în fața căreia Venizelos face o expunere asupra semnării tratatului de pace între Aliați și ultimul beligerant – Turcia – la Sèvres. Pisani scrie (Argus, 30 sept. 1922, *Revoluția din Grecia*) – "în cariera mea de ziarist mi-a fost dat să ascult mulți oratori eminente. Impresia ce mi-a făcut, însă, talentul oratoric al dlui Venizelos a fost profundă. Nici un cuvânt de prisos. Nici un adjectiv bombastic. Nici un artificiu. Gestul sobru. Cuvântarea modestă, simplă, naturală, senină, și totuși plină de viață, impresionantă, înălțătoare, nu prin vorbe, ci printr-un patriotism clar văzător, prin ctrățenia și bunătatea sentimentelor de care era însuflețită, prin măreția actelor îndeplinite".

Evenimentele din Orient, în afara interesului în sine pe care-l reprezintă ca știri, au însă o contingență deosebită cu o problemă mereu actuală și prin aceasta vitală pentru România. Este vorba de problema Strâmtoarelor.

Paralel cu cronica întâmplărilor externe, Pisani scrie mici studii documentare externe asupra lor pentru a informa pe cititori și a le sublinia importanța.

Activitatea lui de cronicar la un ziar economic nu se rezumă însă la atâta. Epoca postbelică cunoaște în materie financiară deprecierea progresivă a monetei și corolarul ei creșterea masivă a prețurilor. Valuta și specula sunt cuvintele care rezumau preocuparea de fiecare zi a acelor vremuri. Pisani nu se rezumă, în materie economică, la rolul simplu de consemnatar al evenimentelor și fluctuațiilor pieții, ci analizează cauzele și propune soluții. Intervenția lui Pisani, în materie economică și financiară, este activă. Ea are loc de pe pozițiile clasice ale principiilor economiei politice burgheze, iar consecvența ce o dovedește în apărarea acestor poziții vădește conservatorismul său social. Există, fără discuție, o demagogie economică pe care o alimenta un buget al statului umflat și deficitar. Pisani se face un acerb apărător al echilibrului bugetar și prima condiție a obținerii lui o constituie economiile. Fiecare capitol al bugetului este analizat și risipa, cu scop politicianist, este fără cruțare scoasă la iveală și denunțată. Ea este vădită și în învățământ. Catedre peste catedre în învățământul superior menite să satisfacă vanități și veleități universitare ale unei clientele politice mereu mai pretențioase.

Școli teoretice prea multe în dauna unor școli practice de învățământ general, apărarea clasicismului în licee vor constitui subiectele de predilecție.

Adversarii săi vor căuta să degajeze o atitudine retrogradă din partea lui Pisani și să-l califice, postum, “om vechi” (Perpessicius).

Abordarea, mai întâi sub aspectul economic, a problemelor legate de școală și învățământ și aprofundarea lor sub diferite laturi vor determina în curând pe Pisani să atace, sub un aspect generalizator, chestiunea culturii românești contemporane. Preocupat de chestiuni de ordin moral, văzând în instituțiile de cultură factori de educație și nu numai de instrucție, el relevă o criză a culturii românești, pe care profitând de situația sa de senator o va supune dezbaterilor maturului corp.

La discuțiile ce au loc în Senat în vederea adresei de răspuns la mesajul tronului, Pisani rostește la 2 decembrie 1930 un lung și urmărit cu atenție discurs²⁵. Punctul de plecare al lanțului de slăbiciuni pe care le înșiră și exemplifică, îl constituie slaba pregătire a corpului profesoral.

Tot așa, dicționarul Academiei Române definește aeroplanul “un balon cu aparate pentru cârmă”. În prefața aceluiași dicționar necesitatea neologismelor este astfel exemplificată – “o invenție a anilor din urmă este și telefonul și odolul, așa încât introducerea acestor două obiecte nouă, la Români a avut drept urmare și introducerea numirilor lor în limbă”. Iar într-o operă literară se poate citi – “un servitor în livrea, m-a purtat printr-un șir de încăperi mărețe, pline de picturi, de păduri tropicale și de oglinzi uriașe”.

La aceste atacuri Sextil Pușcariu răspunde printr-o scrisoare din Cluj, la 4 ianuarie 1930 – “părerea mea este că nu trebuie să reacționăm față de atacurile aduse în Parlament împotriva Dicționarului Cu adversari care aduc atât de puțină pregătire în discuție nu-mi place să polemizez ... întotdeauna, când ai a face cu un gazetar, ești în inferioritate ...” Iar la 21 decembrie 1930 spunea – “n-am cinstea să-l cunosc pe dl. Pisani, dar, după mine judecând, se pare că e tot atât de indicat ca Papadopoulos să se pronunțe despre Dicționarul Academiei”²⁶.

Concluzia este că profesorii care scriu asemenea lucruri nu pot da decât o slabă pregătire elevilor, iar rezultatele s-au putut vedea cu prilejul examenelor de bacalaureat, la care contingentul celor căzuți a fost în proporție de aproape jumătate față de cei prezentați.

Am arătat că acest discurs a fost pronunțat de la tribuna Senatului. Pisani a fost în viața lui de trei ori parlamentar. Prima dată a fost ales deputat în 1911 pe listele Partidului Conservator, din rândurile căruia se formase guvernul prezidat de

²⁵ Monitorul Oficial, partea III, nr. 6, 24 decembrie 1930; v. și broșura T. Pisani, *Criza culturii românești – Cuvântare ținută la Senat*, edit. ziarului Argus.

²⁶ Referire la Papadopoulos care-și bătea joc, în Curierul lui I. H. Rădulescu, de Lexiconul de la Buda.

Petre Carp cu Alexandru Marghiloman la Ministerul de Interne și Nicolae Filipescu, patronul lui Pisani, la Ministerul de Război. Guvernul conservator, ne relatează C. Bacalbașa, a luat hotărârea ca pe listele de candidați să rezerve câteva locuri reprezenților presei. Astfel, au pătruns în Camera Deputaților ziariștii Constantin Bacalbașa și Timoleon Pisani - al doilea a fost ales ca deputat al colegiului al III-lea, din Covurlui. După un an echipa guvernamentală conservatoare condusă de Petre Carp este înlocuită de o alta, tot conservatoare, condusă de Titu Maiorescu și au loc noi alegeri generale în care conservatorii prezintă liste comune de candidați cu Partidul Conservator-Democrat condus de Tache Ionescu. T. Pisani este reales la 12 noiembrie 1912 deputat al aceleiași colegiu din Covurlui și-și va păstra mandatul până în decembrie 1913, când se dizolvă Parlamentul, iar la cârma țării este adus Partidul Liberal condus de Ionel I.C. Brătianu.

A treia oară, T. Pisani a fost ales parlamentar fiind candidat pentru senat în județul Buzău, pe lista Partidului Național-Țărănesc în 1929. Era primul guvern prezidat de Iuliu Maniu, iar Grigore Gafencu, noul "patron" a lui Pisani, ocupa postul de subsecretar de stat la Ministerul Comunicațiilor. Mandatul său de senator l-a exercitat până în primăvara anului 1931, când formându-se guvernul N. Iorga - Ctin. Argetoianu corpul electoral a fost din nou convocat pentru alegeri generale.

Politică militantă T. Pisani nu a făcut. Datorită legăturilor sale cu Gr. Gafencu a putut fi considerat că nutrește simpatii față de național-țărăniști. Mai târziu, la crearea Frontului Renașterii Naționale a rămas <out-sider>, în schimb, când după cedarea Basarabiei, din aceeași inițiativă regală a luat ființă efemerul Partid al Națiunii, T. Pisani, din considerațiuni de solidaritate națională, și-a dat adeviziunea înscriindu-se, după cum rezultă dintr-o notiță manuscrisă, la sectorul IV Verde al municipiului București, circ. 31 sub nr. 2866 din 25 iulie 1940.

În timpul exercitării mandatului său de senator a căutat să folosească funcția oficială ce o deținea pentru a plăti o veche datorie de recunoștință a lui și a țării către Nicolae Filipescu. Din inițiativa lui lua ființă un "comitet de acțiune pentru ridicarea unui monument lui Nicolae Filipescu" prin subscripție publică. Începutul colectării fondurilor se face prin organizarea, în seara zilei de 26 februarie 1931 a unei reprezentații festive în sala Teatrului Național din București la care asistă și regele Carol al II-lea. Spectacolul a constat din reprezentarea piesei "Vlaicu Vodă" de Alexandru Davila, cu George Calboreanu în distribuție. Înainte de ridicarea cortinei T. Pisani ține o strălucită conferință evocând trăsăturile caracteristice ale personalității omului politic: patriotismul, curajul, probitatea, lealitatea. Fiecare caracterizare este însoțită de narațiunea unei întâmplări reale, devenită cu timpul anecdotă și care suplinează calitățile arătate. Discursurile din perioada neutralității 1914-1916 pentru intrarea noastră în acțiune, alături de aliați, prețuirea adversarilor de opinii când își afirmă fără șovăire credința - cazul maiorului din Roman, care contrar ordinelor date ca ofițerii să se abțină de la manifestări politice se prezintă la vot și votează pentru opoziție, Filipescu îl mută,

la cerere <disciplinar> la Iași și-l numește director al liceului militar local, motivându-și hotărârea “un astfel de ofițer îmi trebuie pentru educarea viitorilor ostași” – sunt unele din faptele evocate cu emoție și meșteșug de un sexagenar sfânt și plăcut vorbirii.

Presa timpului a relevat succesul de conferențiar al lui Pisani, iar cuvântarea rostită a fost imprimată în broșură într-un număr de 8.000 exemplare la Institutul de arte grafice “Eminescu”.

Statuia nu a fost ridicată, deși machetele pentru un concurs au fost prezentate de către diferiți sculptori, după cum reiese dintr-o scrisoare, datată 23 septembrie 1937 și trimisă de președintele Senatului, Alexandru Lapedatu, lui T. Pisani.

La 14 octombrie 1938 același președinte al Senatului îi încunoștințează pe T. Pisani, gral. I. Gârleșteanu și Al. Donescu că totalul sumelor strânse pentru ridicarea statuii lui N. Filipescu se cifrează la 1.500.000 lei, dar fiind necesare 2.000.000 adresanții sunt rugați “să facă intervențiile ce vor crede de cuviință, pentru procurarea acestei sume”.

Deși au urmat mai multe schimbări de regim, Pisani nu a disperat și reitiera de fiecare dată propunerea sa de înălțare a unei statui lui Nicolae Filipescu. Ultimul său apel datează din octombrie 1940 și este adresat generalului Ion Antonescu. Din textul apelului aflăm că statuia este gata, operă a sculptorului M. Onofrei, și că se propune ca loc de așezare piațeta din fața Cercului Militar: “după cum în casă icoana nu o poți pune oriunde, ci își are locul ei anume, în odaia cea mai liniștită, la răsărit și între candelă, tot așa statuia lui Nicolae Filipescu își are locul ei anume în țara asta.

Ea nu trebuie, nu poate să fie așezată, aci la București, decât în Piața Sărindar, în fața Cercului Militar, a Cercului Militar clădit cu multe necazuri de Nicolae Filipescu, pe locul dăruit tot de el, pe când era primar al Capitalei, în fața Cercului Militar, căminul ofițerilor.”

Am spus, ceva mai sus, că relațiile dintre T. Pisani și Gr. Gafencu au fost foarte apropiate până în preziua începerii celui de la doilea război mondial, deoarece la despărțire a intervenit o răceală între cei doi foști colaboratori. Gr. Gafencu, în vara anului 1940 a fost numit ministru al României la Moscova, iar după izbucnirea războiului antisovietic a făcut obiectul schimbului de diplomați între țările beligerante – prin bunele oficii ale Turciei – dar nefiind de acord cu politica atât externă cât mai ales internă a regimului Antonescu a solicitat și obținut îngăduința de a se expatria în Elveția. Plecarea s-a făcut în grabă, iar T. Pisani a voit să-și vadă clarificată situația din punct de vedere material. Cu acest prilej îi adresează lui Gr. Gafencu o scrisoare din care răzbate o dără de nemulțumire.

La Universul

Încă din perioada lucrului la "Argus", T. Pisani începe, prin anii 1936, să scrie regulat și în răspânditul ziar "Universul" instalat în noua sa construcție din 1930.

Reluând o temă mai veche a preocupărilor sale – rubrica <Cum se scrie> din "Argus" – cu o amploare crescândă, în coloanele "Universului" atacă problema vorbirii și scrierii limbii române. El dă ființă unei rubrici speciale, căreia îi dă denumirea de <Limba noastră>, în care cu o necurmată perseverență, cu o ironie usturătoare și într-un stil adesea sfătos de moș ce povestește și dojenește, combate și denunță prin exemplificări pe toți cei care strică, prin grai sau scris, limba.

Lupta principală a lui Pisani a fost dusă pe o temă de vocabular: abuziva introducere în limbă a neologismelor. Fiecare articol al său în această privință constituia o ilustrare a inutilității adoptării în limbă a unor termeni noi pentru a desemna noțiuni cunoscute și exprimate prin cuvinte neaoșe românești sau de mult încetățenite în limbă.

Felul de a scrie era ridicat la rangul de criteriu unic pentru aprecierea valorii unui literat. Astfel, T. Pisani aplicând acest șablon Hortensiei Papadat-Bengescu îi contestă calitatea de <literată> și eu atât mai mult de <cap de școală> pe care i-l atribuie alții. Aici, într-o oarecare măsură, Șerban Cioculescu era de acord, el făcând distincție între <scriitoare> și <romancieră>. În ziarul "Dreptatea" din 23 aprilie 1933 el nota – "de câte ori scriu, parcă-mi simt pe după umeri, unul din cei o sută de ochi ai Argusului românesc, și șterg slova venetică, strecurată necuviincios, înlocuind-o cu vorba noastră, potrivită".

Camil Petrescu, deși în dezacord cu el pe tema neologismelor, păstra raporturi personale bune cu T. Pisani. Un moment au fost chiar aliați în combaterea, de pe poziții diferite, a lui Eugen Lovinescu.

Toate aceste articole i-au dat lui T. Pisani o largă notorietate. La aceasta a contribuit și împrejurarea că necruțând pe nimeni Pisani se delecta în a surprinde la autorii cunoscuți călcările flagrante ale unui rigorism aproape purist sau pur și simplu abateri de la unele elementare reguli de gramatică. În special ultimele au determinat reacția scriitorilor vizați și mai că nu a rămas vreunul care să nu fi răspuns la atacul pornit, căutând prin strămutarea discuției pe teren general să încerce, vag, uitarca propriei abateri. T. Pisani devenise temut și istoricul N. Iorga surprinzând temerea justificată a multor scribi contemporani parafrazează versul virgilian zicând <timeo leonem ...>²⁷.

În anul 1936 T. Pisani publică în "Universul" o serie de opt articole prilejuite de noua traducere a Bibliei ce a fost întreprinsă din inițiativa Fundațiilor

²⁷ A se vedea unele notițe ale lui Neagu Rădulescu în Săptămâna Culturală a Capitalei, nr. din 17 apr. 1970, 1 apr. 1971 și 1 iunie 1971.

Regale de către preoții profesori Vasile Radu și Gala Galaction. Sesizându-se de versiunea textelor preliminare din "ediția de probă" T. Pisani critică "Noua tălmăcire a Bibliei". De unele dintre aceste observații s-a ținut seama, deoarece în ediția I, din 1938, s-au făcut <corecturi>.

Rubrica "Limba noastră" deveni cu timpul însă incomodă conducerii ziarului, care din calcule, de naturi diferite, voia să-i menajeze pe unii din cei vizați de virulența acidă a penei lui Pisani. Faptul este consemnat și într-o mică notiță.

La sugestia unora dintre cititorii săi, T. Pisani s-a hotărât să reunească în volum articolele sale privitoare la limbă. Dar prea ocupat de treburile sale gazetărești lăsa în grija soției sale alcătuirea culegerii care trebuia să apară sub același titlu ca și al rubricii din "Universul" – "Limba noastră". În editura Universului urma să apară lucrarea și peste o sută de șpalturi au fost culese. Moartea lui T. Pisani, în vara anului 1943, a întrerupt continuarea lucrării cu toate eforturile depuse mai apoi de către soția sa²⁸.

Printre ultimele sale articole, apărute în Universul, sunt cele din zilele de luni 3, 10, 24 și 31 mai referitoare la necesitatea cinematografului în școală.

Larga răspândire a scrisului său, interesul viu suscitât de conținutul articolelor sale, perseverența pusă în susținerea părerilor au determinat Academia de științe morale și politice să-l aleagă pe T. Pisani ca membru al acestei instituții de curând înființate în țară – propunerea ca membru titular este semnată de prof. C. Stoicescu, A. Teodorescu, G.G. Mironescu, P. Viforeanu, C. Sipsom, G. Strat, Const. Georgescu, V. Bulgaru, C. Stoianovici, N. Dașcovici. (Argus, 9 iunie 1941).

În ziua de 5 martie 1942 are loc ședința de recepție, cu care prilej pronunță tradiționalul discurs tratând despre "Limba noastră". Limba unui popor este un depozit sacru pe care trebuie să-l ferim de orice întinare. Știrbitea măreției ei o produce întrebuițarea neologismelor. Mai ponderat, în răspunsul său, profesorul Eugen Heroveanu delimitează nocivitatea lui "nu ... neologismul e dușmanul limbii naționale, ci folosirea lui abuzivă, lipsită de înțelegere și de dragoste, folosirea lui fără trebuință și mai ales fără gust ..."

Călătorii

T. Pisani a întreprins destul de des călătorii în străinătate, mai multe în tinerețe și mai puține spre apusul vieții. De cele mai multe ori ele au fost împletite cu preocupări profesionale. Am amintit de calitatea sa de corespondent de război al ziarului Epoca în conflictul greco-turc din 1897. Am relatat și de cele făcute în Orient în anii premergători primului război mondial ca și de cele din primii ani de după 1918.

²⁸ În 1965 majoritatea șpalturilor au fost date Bibliotecii Naționale din București.

Ar mai trebui menționat că în 1908, la invitația lui Nicolae Filipescu, primăvara, împreună cu C. Hiotu, întreprinde cu automobilul o călătorie în Ardeal. Emoțiile resimțite la vederea moșilor sunt relatate într-un articol apărut peste ani, în 28 august 1922. De atunci datează și o fotografie cu Iuliu Maniu.

Autoritatea crescândă pe care o capătă scrisul său, orientarea net francofilă a ziarului *Universul*, la care colabora zilnic, au fost împrejurări prielnice care i-au ușurat, din punct de vedere bănesc, o călătorie la Paris, în 1937, cu prilejul organizării expoziției universale. De data aceasta a fost însoțit și de soția sa, Zoe Pisani, care a publicat și câteva articole de impresii culese și trăite.

Din București, atașatul comercial de pe lângă legația Franței îi pune la dispoziție, gratuit, un bilet de călătorie Băile-Paris (scrisoarea 3269 din 17 august 1937), iar înapoierea, în aceleași condiții îi este asigurată de Ministerul Afacerilor Străine al Franței printr-o scrisoare/adresă, în care într-un stil de protocolară politețe franțuzească "sunt prezentate Domnului Pisani distinse complimente, care este totodată rugat să găsească anexate legitimațiile de călătorie solicitate" (scrisoare din 31 august 1937).

Decesul

Îmbolnăvindu-se la începutul verii lui 1943, de pe patul său de suferință, T. Pisani continua să redacteze articolul său zilnic. În ultimul său articol, rămas neterminat, se referea la grupul de 12 busturi recent inaugurate în rotonda Cișmigiului. Nota cu bucurie prezența bustului lui Titu Maiorescu, dar și mâhnirea că "în alaiul celor 12 sărbătoriți" nu a dat de Barbu Delavrancea. Și în amintirea marelui său prieten, Pisani continua, fără a putea încheia: "uitarea caut s-o îndrept vorbind de el aci, în colțul acesta. Ochiul cititorilor se vor opri azi, o clipă, pe rândurile mele și numele lui Barbu Delavrancea va fi pe multe buze. E și aceasta o cinstire ..."

T. Pisani s-a stins pe 8 iulie 1943, în vârstă de 75 ani. El a închis ochii către orele 9 seara în locuința sa din strada Progresului, din apropierea Grădinii Cișmigiu.

Știrea morții este adusă la cunoștința cititorilor săi de către ziarul "Universul" chiar de a doua zi dimineața (nr. 185 purtând, după obiceiul timpului, antedatarea sâmbătă 10 iulie 1943). În numărul imediat următor (nr. 186 din 11 iulie 1943) același ziar publică sub semnătura lui I. Lugoșianu necrologul. Calitățile sale sufletești și intelectuale sunt astfel rezumate:

"O jurnătate de secol de harnică existență, de luptă gazetărească zilnică nu răpise nimic din tinereasca vigoare a lui Pisani. Îndrăgostit de gândirea limpede, de limba curată, de stilul fără adjective; încredințat că jurnalismul e un apostolat al convingerii cinstite și că iubirea pentru profesiunea exercitată cu o conștiință nepătată este o înaltă îndatorire morală, Pisani ajunsese la supremele concluzii că

frumusețea e simplă, că datoria către propria ta convingere e imperativă; că sinceritatea este cea mai înaltă regulă morală a omului și a gazetarului, că talentul e muncă și că limba și stilul – creație vie a secolelor anonime și a marilor scriitori – trebuie cât mai mult ferite de amestecuri străine și de desvoltarea geniului național.”

După obiceiul timpului, la pagina anunțurilor mortuare, încunoștiințarea morții lui Pisani este comunicată, în afară de soție (fără menționarea celorlalte rude) de către ziarul Universul, Sindicatul ziariștilor din București, Consiliul Casei de Pensii a Ziariștilor, Asociația generală a presei române și Consiliul de Administrație al Casei Rurale.

După Universul, ziarul Argus, în nr. 9057 din 10 iulie 1943, consacră editorialul său intitulat “A murit T. Pisani – decanul presei române” în care se subliniază: “T. Pisani a fost unul dintre cei mai distinși conducători spirituali ai ziarelor Argus și Timpul, la care și-a închinat mulți ani” Un text identic este reprodus în prima pagină a “Timpului” (nr. din 10 iulie 1943).

În “Curentul” (nr. 5530 din 11 iulie 1943) directorul-proprietar al ziarului, Pamfil Seicaru, își consacră articolul de fond intitulat “Moș Pisani” în care ține să releve că “nu era un om al pământului, dar se identificase cu formele de viață, de simțire, de gândire românească. Din originile lui insulare Moș Pisani nu mai păstrase decât sonoritatea numelui și forma de expresie a ideii, ceea ce făcerea farmecul spiritului ellin: dialectica”. În continuare se arată meritele lui Pisani în conducerea ziarului Epoca, căruia a reușit prin colaborările asigurate și descoperirea talentelor să-i dea înaintea primului război “un prestigiu intelectual care să cumpănească vehemența polemicilor politice.

Trăsăturile lui dominante au fost sobrietatea și spiritul de măsură, într-un cuvânt a fost un <apolinic>, cu o inteligență irizată de soarele mediteranean, servită de o memorie împotriva căreia anii nu izbutiseră să-i altereze proștețimea”.

T. Pisani a fost înmormântat în Cimitirul Bellu, în ziua de duminică 11 iulie 1943, fig.81-60²⁹.

În afară de ziarele amintite mai sus, note de dimensiuni mai mici au apărut și în alte ziare ale timpului. Astfel “Porunca Vremii” (nr. 2565 din 11 iulie 1943) menționează că T. Pisani “era mai mult elev al lui Maiorescu, decât al marelui luptător care a fost Nicolae Filipescu” ... “pasiunea lui ziaristică se localizase într-o problemă, apărarea limbii împotriva neologismelor. Exagerările pe care le-a iscălit adesea, porneau dintr-o bună credință care făcea din el un respectabil pedagog al scrisului”.

“Viața” (nr. 800 din 10 iulie 1943), condusă de scriitorul Liviu Rebreanu, scria că “în activitatea sa ziaristică Timoleon Pisani s-a remarcat într-o foarte mare măsură prin campania documentat susținută privitor la limba română”.

²⁹ G. Bezviconi, *Necropola Capitalei*, 1972, p. 220.

Articole comemorative despre el au continuat să apară și ulterior. Constantin Kirițescu, sub titlul “Un cavaler al vechilor tradiții – T. Pisani” publica în “Universul” nr. 187 din 12 iulie 1943 pertinente observații, de asemenea Andrei Corbeanu în “Timpul”.

Când s-au împlinit doi ani de la moartea ziaristului, văduva lui T. Pisani scria în “Universul” din 9 iulie 1945 (nr. 153) – “glasul lui T. Pisani n-a strigat în pustiu” el a fost o pildă de “muncă neostenită întru binele și mărirea Țării – până la 75 ani, până la capătul vieții” și lui i s-ar potrivi cuvintele spuse de La Bruyère despre Theofrast “a încetat de a munci numai când a încetat de a trăi”.

Unele referiri la T. Pisani au continuat, în memoria celor ce l-au prins în viață, să apară și peste ani ... Și au trecut 60 de ani.

LE JOURNALISTE TIMOLEON PISANI (1868-1943)

- esquisse biographique -

- Résumé -

Timoleon Pisani est né à Galați le 14 novembre 1868, comme le mentionne sa femme Zoe dans un brave esquisse biographique, différente de celle d'autres biographes qui donnent comme date de naissance l'année 1872.

D'origine grecque, il suit les cours des écoles de Galați et Bucarest et, en suite, la Faculté de Droit de Bucarest.

Depuis les années de lycée il commence a collaborer à différents journaux. En suite il a été rédacteur, directeur et propriétaire, pendant de périodes plus courtes ou plus longues, des journaux Epoca, Argus, Timpul, Universul.

Correspondent de guerre, spécialiste des questions orientales, économiste, il est devenu célèbre par ses articles concernant la lutte pour la pureté de la langue roumaine. Adversaire des néologismes.

Il est mort le 8 juillet 1943 à Bucarest.

„CAPȘA“

D. Pizani

„Decan de Ecos“

Timoleon Pisani. Foto: Julietta, București; Caricatură dintr-un ziar al vremii.

Timoleon Pisani. Photo: Julietta, Bucarest; Caricature d'un journal du temps.

Timoleon Pisani. Foto: Luvru, București, 1930.

Timoleon Pisani. Photo: Louvre Bucarest, 1930.

Socrate Pisani. Fotografie făcută la Cairo, în atelierul G. Lekegian & Co.

Socrate Pisani. Photo faite au Caire, chez G. Lekegian & Co.

Nathalia Papaianopol n. Pisani. Fotografie făcută la Cairo, în atelierul G. Lekegian & Co.

Nathalia Papaianopol n. Pisani. Photo faite au Caire, chez G. Lekegian & Co.

Membrii ai familiei Pisani. În picioare: Nathalia, Timoleon și Atena Pachipoulo-Pisani; Pe scaune: Evanghelinos și Socrate, București, 1923.

Membres de la famille Pisani: Debout: Nathalia, Timoleon et Athena Pachipoulo-Pisani; Assis: Evanghelinos et Socrate. Bucarest, 1923.

Nepot Papaianopol, Timoleon Pisani, Zoe Mihăileanu-Pisani, dr. Papaianopol și Nathalia Pisani-Papaianopol.

Neveu Papaianopol, Timoleon Pisani, Zoe Mihăileanu-Pisani, dr. Papaianopol et Nathalie Pisani-Papaianopol.